

Säg hej!

Erfarenheter och tips om hur föreningar kan inkludera asylsökande volontärer

Ett föreningsliv för alla

Det starka civila samhället i Sverige är en enorm tillgång som röstbärare för mänskliga rättigheter och utsatta grupper. Det är också en möjlighet för individer att genom engagemang känna delaktighet, öppna nya dörrar för nya kontakter och skapa tilltro till samhället. För den som är ny i Sverige är det dock inte alltid så lätt att veta hur det svenska föreningslivet fungerar och vilka möjligheter det kan innebära för en själv.

Hur är det att vara ny i Sverige och komma i kontakt med det svenska föreningslivet? Varför vill asylsökande engagera sig ideellt? Vilka utmaningar och möjligheter finns med det? Vad står i vägen för att personer som är nya i Sverige ska kunna delta och bidra utifrån sina förutsättningar? Hur kan ideella organisationer arbeta för att inkludera fler? Hur kan verksamheten utvecklas genom att inkludera fler asylsökande i volontärarbetet?

Med denna skrift vill Individuell Människohjälp och Volontärbyrån dela med oss av våra erfarenheter från ett gemensamt projekt vi driver som syftar till att öka kunskapen för asylsökande om civilsamhället i Sverige. Utifrån vår kontakt med föreningar i projektet vill vi beskriva några av de faktorer vi har märkt har hindrat deltagare från att delta alls eller på lika villkor som andra deltagare. Vi vill ge en bild av de utmaningar och möjligheter som finns för asylsökande att hitta in i föreningslivet och kunna engagera sig ideellt. Vi hoppas därmed inspirera fler föreningar att inkludera asylsökande och nyanlända och ge tips på hur de kan göra det.

Att vara ny i Sverige och möta föreningslivet

Sverige har en stark föreningstradition och så många som varannan svensk är ideellt engagerad. Den typiskt engagerade i Sverige är utbildad, socialt aktiv, har jobb och barn. Det sociala arvet har också betydelse för om du kommer att engagera dig ideellt eller inte. Det innebär att om du har folk i din omgivning, och då särskilt de som står dig närmast, som engagerar sig ideellt så ökar chansen för att även du kommer att göra det.

Det vanligaste sättet att börja engagera sig är att en får frågan om en vill vara med¹. Som ny i Sverige, utan socialt nätverk och som möter ett nytt språk och andra traditioner kring att engagera sig, är det särskilt utmanande att börja engagera sig ideellt. Men det är lika aktuellt och viktigt för en person som är nyanländ som för en som redan är etablerad i Sverige att skapa ett större nätverk, att lära sig något nytt eller att få en ny vän. Genom vårt projekt har vi träffat många asylsökande som vill engagera sig ideellt, men inte alltid vet hur.

”Jag älskar att sy, rita och måla. Jag gick förbi ett event en gång där några satt och sydde och lagade gamla kläder som skulle till second hand. Jag ville hjälpa till, men vågade inte gå fram eftersom jag kände att jag inte kunde hitta orden på svenska.”

Våra deltagares erfarenheter visar att integration sker i mötet mellan människor. Inom Individuell Människohjälp används uttrycket ”ömsesidig integration” för att betona att både nya och etablerade svenskar har ett ansvar för att tillsammans bygga ett samhälle som är inkluderande och hållbart. Om en person visar intresse och vilja att engagera sig men möts av stängda dörrar eller exkluderande strukturer blir det sällan ett engagemang. Det handlar alltså om att på ett öppet och nyfiket sätt möta och lära av varandra för att hitta lösningar som fungerar för alla. Det handlar också om att ta tillvara på den kompetens som finns hos människor som kommer hit, lika väl som den som finns hos människor som funnits här länge eller alltid. Integration betyder att två parter går samman till något större. Med ömsesidig integration blir $1+1=3$.

Varför vill asylsökande engagera sig?

Varje år gör Volontärbyrån en undersökning, Volontärbarometern¹, kring volontärers motivation och drivkraft till engagemang. Vi ser att nyanländas motivationsfaktorer är mycket lika de som vi ser i Volontärbarometern, nämligen att hjälpa och stödja andra, att påverka samhället till det bättre och att få nya vänner och ett större socialt nätverk.

Några mer specifika motiv till att asylsökande vill engagera sig:

- Träffa svensktalande personer och lära sig svenska.
- En förhoppning att lättare få jobb om de engagerar sig.
- Få dagliga/veckoliga rutiner och aktiviteter.
- Tidigare erfarenhet av att vara engagerad i sitt hemland.

Vad vi funnit i samband med våra kontakter med organisationer och personer är att det ideella engagemanget betyder mycket för de som engagerar sig. Att komma in i en förening kan för många innebära en känsla av mening och gemenskap. Det ger också en paus från allvaret och kan ge stunder av stolthet och glädje. Asylsökande får också en ökad möjlighet av att vara delaktiga i samhället, och en stärkt känsla av att återfå kontroll över svåra aspekter i tillvaron. Flera uttrycker att det ökar känslan av samhörighet med andra och att det känns bra att kunna vara till hjälp.

”Asyltiden har varit mycket svår. Det är inte bra att sitta hemma. Det är mycket svårt psykiskt och för ekonomin. Jag vill vara volontär efter att jag studerat svenska på dagarna för att jag vill hjälpa andra. Jag vill lära känna andra och göra någonting tillsammans. Det är viktigt för mig att känna att man jobbar tillsammans – att känna ett sammanhang där man respekterar varandra. Jag vill också vara volontär för att jag tror att det kan hjälpa mig att få ett jobb och att de kan rekommendera mig.”

”Jag har varit i Sverige i flera år och ger råd om det jag kan för att jag inte vill att andra ska gå igenom samma sak som mig – många bortkastade år när jag inte kunde studera och trodde att jag inte kunde påverka min situation. Jag vill gå med i en organisation därför jag tror att man kan hjälpa fler personer då. Jag vill också lära människor i Sverige om situationen för utsatta kvinnor och barn i mitt hemland. Mitt mål är att starta en organisation som hjälper människor och påverkar situationen i mitt hemland.”

1. www.volontarbyran.org/sida/ideellt-engagemang-i-siffror

Trumworkshop i en av Tamams aktivitetsgrupper för asylsökande/nyanlända.

Asylsökandes utmaningar och hinder för engagemang

Asylsökande har utmaningar kring sin privata situation som kan göra det svårt att tänka på möjligheterna att engagera sig ideellt. Många har erfarenhet av att ha levt en längre tid på flykt och tvingats lämna sina hem, familj, försörjning och sociala nätverk. De behöver bearbeta det som har varit och skapa sig ett nytt liv i Sverige. I Sverige lever många i ovisshet om framtiden, hur den juridiska processen hos Migrationsverket ska gå och om de ska få stanna i Sverige och återförenas med sina familjer och vänner. Många har svårt att hitta försörjning samt bostad och saknar därmed en grundtrygghet i vardagen. Detta är faktorer som bidrar till att många asylsökande mår psykiskt dåligt.

I det svenska föreningslivet finns på många håll ett stort engagemang för tillgänglighet och inkludering. Trots att många organisationer arbetar med inkludering kan det vara svårt att vara ny i föreningslivet. Det kan vara svårt att ens hitta till en förening när en inte har så bra kunskap i det svenska språket och inte heller förstår hur det svenska föreningslivet fungerar och hur en går tillväga för att engagera sig.

Det kan också finnas utmaningar i kontakten med en förening, där vi förstått att personer ibland upplever att de inte blir välkomnade eller helt inkluderade. Det kan till exempel handla om att komma in i ett sammanhang där alla personer verkar veta hur allt fungerar och de tycks alla förstå någonting som du inte själv förstår. Ofta beror det på att den nya volontären möter en relativt homogen grupp där det redan finns vissa oskrivna regler för vad som gäller. Till exempel upplever många att det är svårt att ta del i diskussioner och bidra när det förutsätts i gruppen att alla har vissa förkunskaper.

Språket kan upplevas främmande i mötet med en ny organisation eftersom det finns uttryck och förkortningar som alla som har varit med ett tag tar som självklara men som kan vara svåra att förstå om en är ny.

”Personen på introduktionsmötet pratade alldeles för fort för att jag skulle förstå. De pratar alltid fort på telefonen, så när de har ringt har vi inte kunnat förstå varandra.”

Några utmaningar vi har stött på:

- Påfrestande privat situation som påverkar hur mycket kraft och tid en kan lägga på ett ideellt engagemang.
- Det kan vara svårt att gå på introduktionsmöten och delta på samma villkor som de som kan språket.
- Lokalkännedom – det kan vara svårt att ta sig till förening.
- För avancerade uppdrag – vissa uppdrag kräver för mycket och gör det svårt att engagera sig.

Vi hittade in i föreningslivet

Bodybuilder från Syrien

A är en man i 30-års åldern med fru och småbarn. I hemlandet ägde och drev han ett gym. Han var tidigare bodybuilder och har arbetat som personlig tränare, vilket han vill göra i Sverige också. Sin tid i Sverige beskriver han som en lång väntetid – en väntan på att det sociala livet och karriären ska ta fart igen. Efter att han anlänt till Sverige slutade han träna på gym på grund av att familjen var tvungen att flytta flera gånger och han ville hitta jobb och försörjning innan han köpte gymkort. Väntetiden blev längre än han trott och han förlorade muskler och självförtroende: "Om man inte har muskler tror ingen på en att man är PT (personlig tränare)".

Han fick kontakt med vår föreningsguidning och har matchats ihop med Friskis & Sveltis, där han på vardagseftermiddagar hjälper till i gymmet. I utbyte får han ett medlemskap, får träna gratis och när han talar tillräckligt mycket svenska

kommer han få möjlighet att gå utbildningen för frivilliga personliga tränare. Han vill interagera med personal, frivilliga och gymbesökare, öva svenska, träna, bygga upp sina muskler igen, få ett intyg och hoppas att inom ett år kunna söka jobb som personlig tränare.

Kvinna från Mongoliet med drömmar om att bli barnpsykolog

B kom som ung kvinna från Mongoliet till Sverige för några år sedan. Hon vill utbilda sig och drömmer om att bli barnpsykolog eller att på annat vis jobba med att hjälpa unga. B har varit i en svår ekonomisk situation sedan hon kom till Sverige. Hon har AT-UND (undantagen från skyldigheten att ha arbetstillstånd) och har jobbat med olika lågavlönade jobb under asyltiden. Hon har ofta känt sig i beroendeposition till arbetsgivaren och upplevt att hon haft små möjligheter att påverka sin arbetssituation när den varit dålig, på grund av rädslan att bli av med jobbet.

Hon kom i kontakt med föreningsguidningen på en aktivitetsmessa för asylsökande och blev matchad med en organisation som ger information, rådgivning och stöd till nyanlända. Hon blev intresserad av att engagera sig som volontär för att

hon tror att det går att göra mer när man är med i en organisation. Hon tänker också att hon som engagerad har en möjlighet till kompetensutveckling och vidareutbildning, nya kontakter och referenser som kan hjälpa henne på resan mot att bli barnpsykiolog.

Sjuksköterska från Etiopien

C är en kvinna i 20-årsåldern från Etiopien. Hon är utbildad sjuksköterska och har erfarenhet av internationella rödakorsrörelsen, men saknar svensk legitimation som krävs för att jobba som sjuksköterska här. Hon studerar svenska och förstår mycket, men säger att hon pratar mindre eftersom hon

ofta växlar till engelska när svenskan blir för svår. Hon vill ta sin svenska legitimation så snabbt som möjligt, men upplever att det är svårt att hitta information om hur hon ska gå tillväga.

Hon kom i kontakt med föreningsguidningen genom ett av våra klassbesök hos ett studieförbund och blev matchad med en organisation som erbjuder vård till personer i utsatta situationer, där hennes språkkunskaper och yrkesbakgrund är värdefulla. Hon hade redan funderat på att engagera sig i en förening som jobbar med vård för att kunna öva svenska, men också för att lära känna andra personer och få volontärerfarenhet i Sverige som kan hjälpa henne att hitta jobb. Hon uttryckte att föreningsguidningen var ett stöd i att hitta information om vilka alternativ som finns och för att få kontakt med en förening.

Fler exempel på nyanlända personer som blivit volontärer

- En man som arbetat med djurhållning är med i en förening som engagerar sig för skadade djur.
- En lärare inom matematik, fysik och språk är med i olika läxhjälpföreningar.
- En musikälskare är med i en volontärgrupp och blev volontär på en musikfestival.
- En man som arbetat 15 år på en bank i hemlandet är på en ungdomsförening där han är kassör i styrelsen.
- En kvinna med intresse för textil och möbelrestaurering är på en förening som driver second-hand butiker.
- En elektriker är volontär som kontorsvaktmästare för en förening.
- En före detta proffsspelare i fotboll är tränare i ett ungdomslag.
- En man som vill bli kock hjälper en förening med matlagning vid olika tillfällen.
- En simmare har fått medlemskap i ett lag mot att han är simlärare för barn i föreningen.

Hur kan föreningar inkludera nyanlända?

Föreningslivet brukar ofta omnämnas av forskare och praktiker som en demokratiskola där du har möjlighet att lära och pröva hur det demokratiska systemet fungerar. Som engagerad i en organisation kan du påverka vilka frågor organisationen driver. Därför är det viktigt att ideella organisationer arbetar för att alla ska ha lika möjligheter att delta i organisationens olika delar och att föreningslivet i största möjliga mån representerar samhället.

En organisation där alla har samma bakgrund och erfarenheter uppnår inte samma bredd som en organisation med många olika erfarenheter och perspektiv. Finns ett öppet klimat där alla kan delta oavsett bakgrund och förutsättningar skapas också utrymme för fler kompetenser, mer kreativitet och i förlängningen fler volontärer i verksamheten. De flesta ideella organisationer är överens om att mångfald är någonting bra och något att eftersträva i verksamheten.

Möjligheter för organisationer

Många organisationer beskriver att det också innebär stora möjligheter för dem när asylsökande volontärer engagerar sig i verksamheten. Exempelvis nämns att personerna bidrar till och utvecklar organisationerna och stärker kompetensen.

Svenska med baby är en organisation vars syfte är att skapa nya möten mellan barn och föräldrar från olika bostadsområden, och med ursprung från hela

världen. Meyling Calero, en av organisationens samordnare, berättar att engagemanget bland de föräldralediga nysvenskarna ökar varje termin. Hon säger att det är fler som blir gruppleddare trots begränsade kunskaper inom svenska språket. För organisationen blir de personerna väldigt viktiga då de rekryterar deltagare på sitt eget språk, tolkar och har mer kännedom om grupperna som organisationen vill nå. Meyling upplever att personerna bidrar mycket till Svenska med babys organisation, samtidigt som de själva får erfarenhet på svenska, övar på ledarskap och lär känna föreningslivet i Sverige.

Mattecentrum erbjuder gratis läxhjälp i matematik till Sveriges barn och unga och involverar många volontärer i detta arbete. Enligt Rebecka Wigsén som arbetar på Mattecentrum bidrar nyanlända mycket till att öka organisationens kompetens. Mattecentrum har många elever med begränsade svensk-kunskaper och därför är det eftersträvarsvårt att ha personer som även kan andra språk än svenska i räknestugorna.

I grund och botten finns dock ingen skillnad mellan volontärer som är etablerade eller nya i Sverige, anser Rebecka. De ger alla av sin tid och kompetens och asylsökande volontärer bidrar precis på samma sätt som alla andra av deras volontärer. De fungerar, precis som alla volontärer, som förebilder. Mattecentrum har många med utländsk bakgrund bland sina elever och den gruppen finns inte alltid representerad tydligt i alla yrken. Rebecka tycker att det är bra för eleverna att se en mångfald bland volontärerna för att visa att alla kan, oavsett bakgrund. Bilden av en ingenjör är ju ofta en vit, medelålders man, men det kan ju vara vem som helst, bara en tycker att matte är intressant.

IM Move It. Varje vecka testar ungdomarna nya aktiviteter, dels får ungdomarna nya vänner, dels får de ett smakprov på olika fritidsaktiviteter.

Utmaningar för föreningar

Det är inte alltid så lätt för föreningar att aktivt arbeta med att inkludera nya volontärer i sina verksamheter. I de samtal vi har haft med organisationer har några olika faktorer framkommit. Det kan handla om att de som driver föreningen själva är ideella och inte har möjlighet att lägga mer tid. Det är enkelt och effektivt att göra likadant som man alltid har gjort. Exempelvis finns inte tiden att förändra introduktionsutbildningen för att förenkla för personer som inte kan svenska lika bra. Flera beskriver också att det finns bristande kontinuitet i verksamheten. Det är hela tiden nya personer som kommer och går och det är därför svårt att få till nya rutiner.

Det finns också utmaningar med bristande resurser, både vad gäller lokaler och ekonomi. Kraften finns helt enkelt inte, även om många skulle vilja lägga mer resurser på att få in fler nyanlända i verksamheten. Flera organisationer beskriver att de saknar tid och pengar att arbeta uppsökande för att nå nyanlända. De upplever också att det kostar mycket att göra ett förändringsarbete, till exempel måste hemsidan ändras och det kan behövas tolk i verksamheten.

”Vi hinner inte med att ta tillvara på alla fantastiska människor som vill engagera sig tillsammans med oss. Vi hinner inte ens ta hand om de som redan är engagerade.”

Så kan ni arbeta med inkludering av nyanlända

Här nedan ger vi tips hur organisationer kan arbeta med inkludering av nyanlända:

Fundera på vad ni vill

Vill ni engagera volontärer som talar andra språk och har andra bakgrunder än de som majoriteten av era volontärer har? Skriv en lista på vilka kompetenser (språk och andra) som är viktiga för er i ert arbete. Fundera på hur ni kan nå dit – hur kan ni förmedla att ni söker dessa kompetenser, hur kan ni nå ut till fler, hur ni kan bredda rekryteringen?

Utmana era egna processer ”så här har vi alltid gjort”

När ideella organisationer rekryterar nya människor in i verksamheten så kan det vara en redan färdig process som de nya ska ta sig igenom för att bli redo att engagera sig för och kunna representera organisationen på bästa sätt. När det första mötet med organisationen väl sker och volontären presenteras för organisationens verksamhet, struktur och uppgifter kan en redan då mötas av vissa hinder. Fundera igenom om ni kan justera er process. Behöver ni alltid använda svenska, eller kan introduktion och eventuell utbildning för de frivilliga ske på ett annat språk? Behöver en person känna till föreningens fullständiga historia för att bli volontär hos er, eller går det att presentera den på ett kortfattat sätt och låta den nya volontären lära sig mer allteftersom? Om er ”vanliga process” är att skicka ut information till volontärer, fundera om ni kan investera mer resurser i form av tid för att försäkra er om att dessa volontärer nås av samma information som övriga genom till exempel ett uppföljande telefonsamtal eller personligt möte.

Säg hej

”Säg hej” och bjud in personer att engagera sig. Besök asylboenden, språkkaféer, presentera er i Facebook-grupper etc. Ha med er skriftlig information på några olika språk och använd en kombination av olika språk och handviftande för att bjuda in folk till verksamheten. Utmaningen är att inte vara blyg, inte vara rädd för att det kan bli fel och inte vara rädd för att låta det ta tid.

Ställ frågor till personen

Glöm inte bort att fråga personen varför den vill engagera sig i er förening. Vad är den intresserad av? Vad tycker personen är roligt att göra? Har personen varit engagerad i sitt hemland tidigare? Kanske har hen en specifik kompetens den gärna vill använda och som ni därmed kan ta tillvara. Behöver personen något särskilt stöd för att den ska kunna engagera sig hos er? Det kan till exempel handla om att hen behöver hjälp med att hitta till verksamheten första gången då den inte har så bra lokalkännedom.

Skapa ett faddersystem

För vem som helst som ska engagera sig kan det initialt kännas lite läskigt. Kommer det bli bra? Hur är de andra volontärerna? Kommer det ge mig något? Klarar jag av min uppgift? Är det värt det? För en person som är ny i Sverige och som inte kan det svenska språket kan det initiala mötet vara ännu svårare. En förening vi träffat arbetar med faddersystem, det vill säga de kopplar ihop en person som vill börja engagera sig med en som redan är engagerad i föreningen. På så vis kan den nya personen alltid ha någon att vända sig till och känna större trygghet.

Språket

Tänk på att förenkla språket på hemsidan och i annan extern kommunikation. Det kan till exempel handla om att använda enklare ord och göra kortare meningar. Det är också viktigt att skriva ut fullständiga ord och förkortningar. Utgå inte från att personerna har de förkunskaper som du kanske tycker är självklara. Uppmuntra fler språk i organisationen, till exempel kan introduktion till föreningen också ske på engelska. Det kan självklart vara motiverat att ha krav på svenska för ett visst uppdrag i organisationen. Men det är också viktigt att vara medveten om att sådana språkrav kan bli ett hinder till föreningslivet för vissa individer eller grupper. Dessutom sitter många asylsökande och nyanlända på språkkunskaper utöver svenska som skulle gynna många organisationer om de kan ta tillvara på dem. För att alla ska kunna delta i och bidra till verksamheten är det därför viktigt att tänka på vilket språk ni använder och hur informationen sprids internt.

För dig som vill veta mer

Volontärbyråns kunskapsbank på

www.volontarbyran.org/kunskapsbanken

Guide: Välkomna fler i er förening

 www.volontarbyran.org/sites/default/files/volontarbyran/document/valkomna-fler-i-er-forening.pdf

Idéskrift: Ideell mångfald – Att välkomna alla i vår verksamhet

 www.volontarbyran.org/sites/default/files/volontarbyran/document/ideellmangfald.pdf

Idéskrift: Rekrytera mångfald - Att rekrytera inkluderande i ideella organisationer

 www.volontarbyran.org/sites/default/files/volontarbyran/document/rekrytera_mangfald.pdf

Idéskrift: Kartlägg mångfalden

 www.volontarbyran.org/sites/default/files/volontarbyran/document/kartlagg-mangfalden.pdf

Mall: Dina privilegier

 www.volontarbyran.org/sites/default/files/volontarbyran/document/mall_dina_privilegier_inkludera.pdf

Böcker

- Att inkludera fler i föreningslivet, Volontärbyråns handbok med metoder och verktyg för att arbeta inkluderande i föreningen
- Hjärtligt ovälkommen i föreningslivet! - Rapport om nyanlända ungdomars möten med föreningslivet i Stockholm, Individuell Människohjälp
- 0/LIKA- ett metodmaterial mot fördomar och diskriminering (2009), LSU - Sveriges ungdomsorganisationer
- Rekrytera rätt! För en rekrytering fri från diskriminering i ideella organisationer (2013), Interfem
- Vägar till innanförskap, Ulrika Sedell och Eva von Wernstedt, Idealistas Förlag

Tack

Tack till alla organisationer som så frikostigt delat med sig av sina erfarenheter. Tack till alla deltagare på workshops och framförallt tack till er som besökt och oss i föreningsguidningen och vill engagera er!

Om projektet

Projektet är en del av flera som finansieras av Länsstyrelsen i Stockholm för att påskynda etableringsprocessen och göra väntetiden/asyltiden mer meningsfull för vuxna asylsökande eller personer med uppehållstillstånd som bor kvar på Migrationsverkets anläggningsboenden. Individuell Människohjälp och Volontärbyrå har haft föreningsguidning för asylsökande personer i Stockholmsområdet där vi har kunnat hjälpa personer att hitta en förening att engagera sig ideellt i. Vi har också haft flertalet workshops om det svenska föreningslivet för asylsökande. Vi har också haft många samtal och träffar med föreningar på teman som tillgänglighet och inkludering.

Volontärbyrå

/Volontärbyrå/

Volontärbyrå hjälper människor och ideella organisationer att hitta varandra. Vi driver en förmedling av ideella uppdrag samt utbildar och stödjer föreningar i frågor om ideellt engagemang. Volontärbyrå är en ideell verksamhet inom Forum - idéburna organisationer med social inriktning. Mer information finns på www.volontarbyran.org

IM

IM är en svensk biståndsorganisation som arbetar för en värld fri från fattigdom och utanförskap, där alla kan ta del av sina rättigheter och ta makten över sina liv. Vi stärker utsatta människor så att de av egen kraft kan förändra sin situation. IM grundades 1938 och är religiöst och partipolitiskt obunden. Mer information finns på www.imsweden.org

Säg hej!
**Erfarenheter och tips om hur föreningar
kan inkludera asylsökande volontärer**

Textbearbetning: Maria Alsander, Emelie
Thornberg

Layout: Vanja Höglund

Foto: Henrik Waardahl, s. 6, Cyril Saulnier, s .8,
Baby Nature, s. 9, Hush Naidoo, s. 9

Omslag: CC0 Public Domain

Ett stort tack till Länsstyrelsen Stockholm
vars stöd möjliggjort denna skrift.

”Jag älskar att sy, rita och måla. Jag gick förbi ett event en gång där några satt och sydde och lagade gamla kläder som skulle till second hand. Jag ville hjälpa till, men vågade inte gå fram eftersom jag kände att jag inte kunde hitta orden på svenska.”